

FILMVETÍTÉS POLITIKAI ÉS TÁRSADALMI NYOMÁS MELLETT

SZERZŐ: Mariam Jachvadze, gyártásvezető, Chai Khana Media, Grúzia

- > Harc a demokráciáért
- > Érzékeny tartalmak a kisvárosokban
- > Együttműködés a civil társadalommal
- > Bizonytalan kimenetelű viták
- > Dacolva a lehetséges akadályokkal
- > Emlékezet és konfliktus
- > Filmgyártás politikai nyomás mellett
- > A hét aranyszabály

Harc a demokráciáért

Korunkban, amikor a demokráciáért folytatott harc a fordulópontjához közeledik, a véleménynyilvánítás és a szólásszabadság ügyének hatalmas erőkkel kell szembeszegülnie. Az elmúlt évek során ráadásul a magánszférát érő jelentős mértékű kihágások, a megfélemlítések és az online, illetve az offline öncenzúra kikényszerítése miatt az önkifejezés szabadsága lecsökkent, ahogy azt a 2023-as FREEDOM IN THE WORLD is leszögezi.

A fenti folyamatok alól Kelet-Európa sem jelent kivételt. A továbbiakban ennek grúziai vetületeit kívánom bemutatni. Az Azerbajdzsán és Örményország között kirobbant fegyveres konfliktus, az Ukrajnában zajló kiterjedt háború, valamint a grúziai tüntetések miatt a régiókban élők élete bizonytalanná vált. A sérülékeny demokráciákban alkotó művészek különböző léptékű nehézségekkel találják szembe magukat. És nem a csak a politika irányából érkező nyomásgyakorlás jelenti az egyetlen problémát, mivel az ultranacionalista mozgalmak és az ultrakonzervatív csoportok is közvetlen befolyással vannak az egyes kulturális események szervezésére és a filmforgalmazás folyamatára.

Érzékeny tartalmak a kisvárosokban

Úgy tűnik, hogy ez a gyakorlat nemcsak Grúziára jellemző, hanem más országokra, például Romániára is, ahol minden egyes vetítésre kiválasztott filmet körültekintéssel kezelnek. Mindez problémásabb a korlátozottabb nézőszámmal bíró kisebb városokban és községekben. Ezekben a helyeken ugyanis a kulturális központok dolgozói minden erejükkel próbálják elérni, hogy közönségüket növelni tudják, illetve hogy vitát kezdeményezzenek a társadalom számára releváns témákról. Céljuk tehát, hogy a közönséget meg tudják nyerni maguknak, majd kapcsolatban is tudjanak maradni vele.

Simion Pop, aki jelenleg a romániai Beszterce Kultúrpalotájában dolgozik, szintén elismeri: léteznek érzékeny témák, és nem kiszámítható, hogy azok milyen hatást váltanak ki a közönségből. A kisebb városokban meg kell találni a kényes egyensúlyt, hogy úgy sikerüljön egyre több nézőt a vetítésekre csábítani, hogy közben a már meglévő nézőket se idegenítsük el magunktól.

„Vannak kényes témák, és nem tudjuk, hogyan illeszthetnénk őket a programba, illetve hogy ezzel csökkentenénk vagy növelnénk-e a közönségünket – kisvárosi közegben élünk, és nem akarjuk elhidegíteni magunktól az embereket. Ez nem New York, ahol nem annyira kell törődni azzal, hogy mit mutat be az ember, hiszen mindig lesz olyan közönségcsoport, akit érdekel a vetítésed. Nekem oda kell figyelnem, hogy az emberek milyen dolgokra reagálnak érzékenyen, még akkor is, ha ezek az érzékenységek nem egyeznek az enyémmel.”

Simion

**BESZTERCE
KULTÚRPALOTA,
ROMÁNIA**

<http://www.palatulculturiiibistrita.ro>

Együttműködés a civil társadalommal

Horvátországban nagyon fontos feladat, hogy az aktuális társadalmi és politikai kérdéseket a dokumentumfilmeket keresztül tegyék a társadalmi diskurzus részévé. A KineDok helyi képviselői aktívan dolgoznak azon, hogy teret adjanak a különböző véleményeknek, és ösztönözzék a kritikus gondolkodást. A filmvetítések kapcsán kiterjedt együttműködésre törekednek a civil társadalom különböző szervezeteivel és a különböző tudományterületek – köztük a politikatudomány, a szociológia, a filozófia, az ökológia, az antropológia, a történelem és a gazdaság – szakértőivel. Céljuk, hogy az egyes dokumentumfilmekben tárgyalt témákat ezáltal szélesebb, interdiszciplináris kontextusba helyezték.

Bizonytalan kimenetelű viták

Csehország a másik jó példája annak, hogy egy KineDokos vetítés hogyan segítheti elő akár nagyon sokszínű közönségekben is az eszmecserét. A 2022-es KineDok-katalógus egyik filmje, a **TOBI SZÍNEI** egy kis magyarországi faluban élő asszonyról, Éváról és családjáról szól. Éva tizenhat éves gyermeke a film forgatása előtt nem sokkal jelentette be, hogy transznemű, és ezt követően a Tobi néven él tovább. A szinopszisában „az elengedés és az elfogadás érzelmes történeteként” bemutatott film a csehországi Hrubínka Kulturális és Sportközpontban dolgozó Ivanát például rendkívül megérintette. Elmondása szerint nagyon meglepte, hogy miként reagált a közönség a filmre.

Grúzia példája is jó bizonyítéka annak, hogy ha valaki a vetítési helyszínt a közönséget szem előtt tartva választja ki, és figyelembe veszi a kontextust, amelyben az ország működik, akkor a rendezvénye sikere garantált. A KineDok Georgia még annak ellenére is sikeresen, zavaró események nélkül le tudta kétszer nyilvánosan vetíteni a *Tobi színeit*, hogy Grúziában a potenciális veszélyt jelentő aktív szélsőjobbaldali csoportok miatt van némi kockázata az LMBTQI-filmek bemutatásának.

„Amikor a Tobi színeit vetítettük, láttam néhány nagyon macsó pasit a nézőtéren, és arra számítottam, hogy el fognak menni a vetítésről – de maradtak, és teljesen lenyűgözte őket, hogy Tobi miként boldogul az életben, és hogyan is néz ki, amikor valaki a valódi identitását keresi.”

Ivana

**HRUBÍNKA KULTURÁLIS
ÉS SPORTKÖZPONT,
CSEHORSZÁG**

<https://www.facebook.com/hrubinka>

Dacolva a lehetséges akadályokkal

E két vetítés különösen nagy jelentőséggel bírt Natali Cshartisvili grúziai KineDok-koordinátor számára. A film nyilvános bemutatása és a lehetséges akadályok leküzdése ugyanis fontos eredmény volt. A vetítéseknek sikerült vitát generálniuk, illetve empátiát ébreszteniük, ami aláhúzza, hogy mennyire fontos a vetítési helyszínek átgondolt megválasztása, amikor egy adott kulturális kontextusban érzékeny témákkal akarunk dolgozni.

„Lehetőségünk nyílt rá, hogy zárt vetítést tartsunk azon dél-kaukázusi újságírók számára, akik részt vettek a Chai Khana Media által tartott »Hogyan tudósítsunk queer témákról?« című képzésen, egy másikat pedig az Untitled galériában. Szándékosan esett erre a helyszínre a választásunk, mivel itt gyakran szerveznek rendezvényeket a queer közösség számára, illetve annak részvételével. Ezért bízunk abban, hogy biztonságos helyszínnek tekinthetjük a beszélgetés számára.”

NATALI, CHAI KHANA MEDIA, GRÚZIA

Emlékezetkonfliktus

Számos dolog megoszthatja az embereket. Így az emlékezet is kiválthat konfliktust és ellenállást, különösen ha olyan filmekről van szó, amelyek történelmi eseményeket mutatnak be. E filmek azonban a reflexió és a párbeszéd hathatós eszközei is lehetnek. Horvátországban a Jugoszláviával és az egykori szocialista rendszerrel foglalkozó filmek továbbra is problémásak, és óvatosan kell kezelni őket, nehogy nézeteltérésekre adjanak okot. Az ilyen típusú dokumentumfilmek legjobb célközönségét az iskolások és a tanárok jelentik.

Dina Pokrajac, a KineDok zágrábi képviselője elismeri, hogy a vitatott történelmi eseményekről szóló filmek vetítésével valóban akadnak nehézségek. Elmondása szerint:

„Társadalmunk számára még mindig fájdalmasak a vitatott történelmi események, a kollektív emlékezetet pedig folyamatosan kitörlik és átírják. Bizonyos filmek esetében az a célunk, hogy középiskolásoknak és kiskorúaknak vetítsük őket. Nem volt egyszerű megszerezni a szülei és az iskolaigazgatók engedélyét, de végül sikerült meggyőznünk őket. Mindig arra törekszünk, hogy szélesebb perspektívát nyújtsunk úgy, hogy megbízható szakértők segítségével jól moderált beszélgetéseket tartunk.”

Filmgyártás politikai nyomás mellett

A politikai nyomásgyakorlást sokkal nehezebb kezelni, különösen akkor, ha egy oligarcha érdekeiről vagy az ország legbefolyásosabb személyiségeiről van szó. Salomé Jashi legutóbbi filmje, *Az Éden átrendezése* a grúz filmművészet egyik figyelemre méltó sikere: több nemzetközi fesztiválon is díjat nyert, és beválogatták a Sundance Filmfesztiválra. Grúziában azonban az ország legnagyobb vitákat gerjesztő filmjévé vált, mivel közvetett módon utalnak benne Bidzina Ivanisvilire, a kormányzó Grúz Állam párt alapítójára.

2021 nyarán Jashi tárgyalásokba kezdett Grúzia egyetlen moziláncával, a Caveával, hogy a filmet a helyi közönségnek is vetítsék. Több hónapnyi konzultáció után végül kapott egy hivatalos elutasító levelet, amelyben az állt: „Cégünk nem foglalkozik dokumentumfilmek forgalmazásával.” Ez az érvelés nem tűnt meggyőzőnek, mivel a Cavea a filmgyártóktól általában játék- és dokumentumfilmeket is átvesz, hogy (kizárólag az előfizetők számára) elérhetővé tegye őket a saját platformján, illetve a mozijaiban. Ugyanebben az évben Grúzia különböző régióiban – a többi között Kvemo Kartliban, Ozurgetiben és Batumiban – több helyszín vezetője is tartózkodott a film vetítésétől, hogy elkerülje a helyi önkormányzattal való esetleges konfliktusokat.

Ez a fajta félelem nem ismeretlen a Tbilisziben működő Grúz Filmakadémia új igazgatója, Mindia Esadze számára sem. Független, kereskedelemmel nem foglalkozó jogi személyként az ő feladata, hogy a grúz filmművészetet fejlessze és népszerűsítse. *Az Éden átrendezése* eredetileg engedélyt kapott rá, hogy hét alkalommal műsorra lehessen tűzni a Moziházban. Ez azonban végül nem valósulhatott meg, mivel a tbiliszi Moziház hirtelen **TÖRÖLTE A VETÍTÉSI IDŐPONTOKAT**. Jashi így emlékszik az igazgató válaszára:

„[Mindia Esadze] azt mondta nekem, hogy nem fog levetíteni egy olyan filmet, amelyik eltérő véleményekre ad okot, és politikai alapon megosztja az embereket. Azt is hozzátette, hogy nem szeretne áldozattá válni.”

Az eset jelentős társadalmi felháborodást váltott ki, és több intézményt – például a Haraki Színházat, a Goethe-Institut Georgiát, a Cafe Ezót és a Cafe Mziurit – is arra indított, hogy önként jelentkezzen a filmvetítés helyszínéül. Végül minden vetítés jól sikerült.

*Az Éden átrendezésének a története itt még nem ért véget, mivel a film a Grúz Nemzeti Filmközpont átszervezése miatt kirobbant, máig tartó tiltakozások közepette újbóli jelentőségre tett szert. 2023 júniusában a kormánypárt vezetője, Irakli Kobahidze nyilvánosan bírálta Salomé Jashi rendezőt és filmjét, „szégyenletesnek” és „abszurdnak” minősítve azt. 2023. június 19-én újságíróknak tett megjegyzéseiben **ELÍTÉLTE** a Grúz Nemzeti Filmközpontot, amiért az engedélyezi az ilyen projekteket (vagyis hogy a Nemzeti Filmközpont részt vesz ezek finanszírozásában), és kijelentette: „Nem szabadna ilyen szégyenteljes tartalmú filmet készíteni, helyette inkább olyan filmeket kellene csinálni, amelyek tartalma megfelelő.”*

A KineDok Georgia már másnap bizonyította, mennyire helyén van a szíve, ugyanis azonnal két vetítést is szervezett *Az Éden átrendezésének*. A vetítést követő vitára körülbelül száz ember ment el. Akik nem tudtak részt venni a vetítésen, VOD-platfommon keresztül kértek hozzáférést a filmhez.

„A rákövetkező héten minden nap több tucatnyi üzenetet kaptunk. A mostaniváltozó környezetben a VOD-hozzáférés biztosítása alkalmas megoldás arra, hogy a filmet gyorsan és széles körben lehessen terjeszteni.”

Natali Chkhartishvili, KineDok-koordinátor, Grúzia

A cenzúra és a politikai nyomásgyakorlás a filmipar szakembereit és a mozirajongókat is új mozgalmak elindítására ösztönözte. A **VESZÉLYBEN A GRÚZ MOZI** válasz a grúz kulturális minisztérium átláthatatlan döntéseire. Tiltakozó mozgalmuk részeként új vetítési hullámot indítottak útnak *Grúz mozi a grúz közönségnek* néven. E kezdeményezés révén lehetőség nyílt arra, hogy a modern grúz filmeket az emberek országszerte a saját udvarukon nézhessék meg és véleményezhessék. Városi mozik híján tehát maguk a filmek próbálják elérni és magukhoz ölelni a közönségüket.

A hét aranyszabály

A fenti változatos tapasztalatok alapján a jövőbeli koordinátoroknak és helyszíncezterőknek érdeemes figyelembe venniük a következőket:

1. Próbáld megérteni hazád és az ott lakókegyedi politikai, kulturális és társadalmi kontextusát! Amikor munkához kezdesz, igyekezz alkalmazkodni a nézőid félelmeihez és igényeihez!
2. Teremts barátságos és biztonságos hangulatot azáltal, hogy vendégeket, beszélgetőpartnereket, valamint szakértőket hívsz a vetítések utáni beszélgetésekre! Ettől jobb lesz a vetítés nyújtotta élmény, a nézők pedig tovább bővíthetik az ismereteiket.
3. Teremts lehetőséget a nézőidnek arra, hogy a filmek által felvetett kérdéseket megvitathassák, és reagálhassanak rájuk!
4. Gondold át, hogy milyen nyelvezettel és reklámstratégiával érdeemes dolgoznod, főleg, amikor érzékeny témákról van szó! 5. Bátorítsd az embereket arra, hogy a kölcsönös megértést elősegítő, a köztük lévő különbségeket elfedő, nyitott párbeszédet folytassanak egymással! Ettől az egész vetítés befogadóbb légkörben fog zajlani, és jobban gazdagítja a nézőket is.
6. Gondold át, hogy milyen, a biztonságot garantálni tudó alternatív (esetleg privát, illetve meghívásos alapon működő) vetítési helyszíneken mutathatod be a filmeket!
7. Vizsgáld meg, milyen kreatív megoldásaid lehetnek a tiltakozási és támogatási akciók kezdeményezésére!

További releváns cikkek a témában:

<https://civil.ge/archives/491900>

<https://eurasianet.org/georgian-culture-vs-georgian-culture-minister>

<https://eurasianet.org/georgian-culture-vs-georgian-culture-minister>

<https://civil.ge/archives/556457>

FOTÓK:

CHKHARTISHVILI, Natáli

Film stills (Taming the Garden, Colors of Tobi, Once Upon a Youth)